

ULUCAMI

Çankırı Ulucamii

ney yönünde iki, güneybatıda ise bir adet payanda kullanılmıştır. Yapının kuzey, doğu ve batı yönlerinde üç adet girişi bulunmaktadır, önlerinde de yuvarlak kemerli birer sundurma vardır. Yapının ana girişi kuzey yönünde olup üç birimli son cemaat yerine sahiptir. Sonradan örülerek kapalı bir mekân haline getirilen bu bölüm üç kubbe ile örtülüdür. Kubbelerden ortada yer alanı ovale yakın formudur. Son cemaat yerinde girişin iki yanında birer mihrap nişi bulunmaktadır.

Dikdörtgen planlı caminin merkezî kubbesi harimde güney yönünde serbest iki, kuzey yönünde duvara gömülü iki pâyeye üzerine oturmuştur. Pâyeler birbirine sivri kemerlerle bağlanmış ve kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Güney yönündeki pâyelerle duvar arasında yuvarlak kemerler kullanılmıştır. Bu kemerler iki yönde üçer sütun üzerine oturmuştur. Kible duvarının ortasındaki mihrap silmelerle oluşturulan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Mukarnaslı kavsaraya sahip mihrap nişi beş köşelidir. Yapının kuzey duvarı ile doğu ve batı duvarlarının bir kısmına kadar uzanan "U" biçimindeki mahfil ahşap direkler üzerine oturmuştur. Caminin içi geç dönem kalem işleriyle bezenmiştir. Minare yapının kuzeybatısında son cemaat yeri içindedir. Kesme taştan yapılan minare silindirik gövdelidir ve üstte konik bir külâhla sonlan-

maktadır. Geçirdiği onarımlar neticesinde planında birtakım değişiklikler yapılan Çankırı Ulucamii klasik Osmanlı mimarisinin önemli örneklerinden biri olarak dikkate çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bahattin Ayhan, *Çankırı Tarihi*, Ankara 1998, s. 156-157; Abdülkadir Dündar, "Çankırı'daki Türk İslam Yapıları", *Geçmişten Geleceğe Çankırı: Çankırı Valiliği III. Çankırı Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri (28-29 Eylül 2005)*, Çankırı 2005, s. 250; Ahmet Elibol, *XIX. Yüzyıl Başlarında Çankırı*, Çankırı 2008, s. 119-120; Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı 2009, s. 175-176; Ömer Isken-der Tuluk, "Osmanlı Camilerinde Mekan Kurgusu Açısından Kare Tabanlı Baldaken Varyasyonları (15-17. yüzyıl)", *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, XXI/2, Ankara 2006, s. 278-279.

ZEYNEP HATİCE KURTBİL

Çorum Ulucamii. Sultan Alâeddin Camii, Câmî-i Kebîr, Murâd-ı Râbî' Ulucamii olarak da tanınır. İnşa kitâbesi bulunmama- makla birlikte hurufat defterlerindeki kayıtlardan hareketle Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'ın âzat ettiği kölele- rinden Hayreddin Bey tarafından XIII. yüz- yılın sonlarında yaptırıldığı kabul edilmek- tedir. Öte yandan minber üzerindeki 706 (1306-1307) tarihinin caminin yapım yılını gösterdiği fikri de ileri sürülmüştür. XVI. yüzyıldaki depremlerde ağır hasar göre- rek kullanılamaz duruma gelen cami, III. Murad döneminde Mimar Sinan tarafın- dan esaslı şekilde onarılmıştır. Bu onarımda yapının dokuz kubbeli olarak ele alındığı belirtilse de bunu doğrulayan bir veri mevcut değildir. IV. Murad devrinde tek- rar onarım gören yapıya sultan tarafından vakıf tahsis edildiği ve avlunun kuzey yö- nüne medrese inşa ettirildiği bilinmekte- dir. Daha sonraki depremlerle yine önem- li ölçüde zarar gören yapı, uzun süre ha- rap durumda kaldıktan sonra 1809'da Çapanoğlu Süleyman Bey'in büyük oğlu Abdülfettah Efendi'nin emriyle onarılmış ve ana hatlarıyla bugünkü görünümünü al- mış, 1911'de gerçekleşen onarımda ise son cemaat yerine kat ilâvesi yapılmış, kuzey- doğu köşesine minare yerleştirilmiştir.

Cami kareye yakın dikdörtgen planlı harimi, iki katlı son cemaat yeri ve çifte mi- naresiyle şehrin en büyük ve önemli ca- misidir. Avluya doğu, batı ve kuzey yönle- rindeki üç kapı ile giriş sağlanmaktadır. Avlunun güneyinde yer alan cami kesme taş malzemeye inşa edilmiştir. Kuzey cep- hesi, yuvarlak kemerli pencereleri, kat ge- lişimini yansıtan profilli silmeleri, bunları dikey yönde kesen pilastırları ve sundur- malı anıtsal kapısıyla yapının en hareketli cephesidir. Diğer cepheler de yuvarlak ke- merli iki sıralı pencere düzeni göstermek- te olup kemerlerin kilit taşları profillidir. Yapının içten bağdâdî kubbe şeklindeki üst örtüsü dıştan dört yöne eğimli çatı şeklindedir. Çatıda her yöne birer pence- re açılmıştır. Son cemaat yeri ise beş kub- belidir. Camiye geçiş sundurmali üç kapı ile sağlanmaktadır. Kuzey yönündeki ana giriş son cemaat yerine, doğu ve batı yön- lerindeki girişler harime açılmaktadır. Basık kemerli doğu ve batı kapıları ahşap sütunlarla taşınan düz tavanlı birer sun- durmaya sahipken kuzey yönündeki yu- varlak kemerli ana giriş kapısı önünde yer alan sundurma kesme taş malzemeye ele alınmıştır. İki duvara gömülü dört sütun tarafından taşınan çapraz tonozlu sundurma son cemaat yeriyile birlikte yapıya 1911 yılı onarımında eklenmiştir. Son cemaat yerinden harime yuvarlak kemer- li birer pencere açılmaktadır. Pencerele- rin arasına birer mihrâbiye yerleştirilmiş- tir. Bu mekândan harime dikdörtgen çer- çeve içine alınmış, iki yanda akant yap- raklarla sonlanan pilastırlarla hareket ka- zandırılmış, alternatif renkli taş süsleme- li basık kemerli bir kapı ile geçiş sağlan- maktadır. Kapı üzerinde 1911 onarımını gösteren kitâbe mevcuttur. Özellikle ah- şap işçiliğiyle dikkat çeken kapının üst bö- lümü camekânlı olup üzerinde 1225 (1810) tarihli, iki satır halinde yazılmış İhlâs sû- resi bulunmaktadır. Orta aks dışında iki yanda çift katlı düzenlenen son cemaat ye- rinde üst kata harimden ulaşılmaktadır.

Harim mekânı merkezde bağdâdî kub- be, diğer kısımlarda ahşap çubuk taksi-

Çankırı
Ulucamii'nin
kitâbesi

matlı tavanla örtülüdür. Bu örtü sistemi dıştan kırma bir çatı altına alınmıştır. Kubbeyi taşıyan on iki adet ahşap sütun basık kemerlerle birbirine bağlanmaktadır. Eteğinde yuvarlak kemerli dört pencerenin bulunduğu kubbe kalem işi bezemelerle her birinde Allah'ın isimleri yazılı yirmi bölüme ayrılmış, bunun yanında kompozisyonda bitkisel motiflere de yer verilmiştir. Harimin kuzeyindeki mahfil kubbeyi bu yönde taşıyan dört ahşap sütuna oturmaktadır. Orta ekseninde dışbükey formlu mahfile doğu ve batı yönünden iki merdivenle bağlantı sağlanmaktadır. Dikdörtgen bir çerçeve içine alınan mermer mihrap, iki yanda akant yapraklar ve daha üstte istiridye kabuğu motifle sonlanan birer pilastırla biçimlendirilmiştir. Çokgen mihrap nişi içbükey formlu sade bir kavsarayla nihayetlenmektedir. Minber üstün ahşap işçiliğiyle Selçuklu geleneğini yansıtan bir örnektir. Alaca ilçesinin Karahisar köyünde yıkılan bir yapıdan getirildiği yönünde bir rivayet vardır. Abanoz ağacından sahte künde-kârî tekniğinde ele alınan minber özgün karakterini önemli ölçüde korumuştur. Geometrik ve bitkisel motiflerden oluşan kompozisyonuna yazının da katılımı ile yoğun bir süsleme ortaya çıkmıştır. Eserin kapısı ve doğu yan aynalıği ile batı yan aynalıği arasında teknik ve kompozisyon bakımından farklılık söz konusudur. Minberde bulunan bir bâni, iki sanatkâr ve bir tarih kitâbesinden eserin Dâvud oğlu Ahmed'in emriyle 706 (1306-1307) yılında yapıldığı ve yapımında Ankaralı Abdullah oğlu Dâvud ile Ankaralı Ebûbekir oğlu Muhammed'in gö-

Çorum Ulu Camii'nin harim kısmından bir görünüş

rev aldığı anlaşılmaktadır. Harimin güneydoğu ve güneybatı köşelerinde yerden yüksek, ahşap kare gövdeli ve kubbeli birer sakal-ı şerif mahfazası mevcuttur. Caminin çifte minaresi son cemaat yeriyile harim mekânının birleştiği köşelerde yer almaktadır. Benzer özellikler gösteren minarelerden kuzeydoğu yönündeki 1911 anarımında yapılmıştır. Daha önce burada harime açılan bir odanın varlığı bilinmektedir. Yüksek bir kaide üzerine oturan armudî formlu pabuçluğa sahip her iki minare onaltıgen gövdeli ve tek şerefelidir. Şerefe korkuluğu yekpâre kesme taş, şerefe altı iç ve dışbükey silmelidir. Kurşun kaplı külâhın altında bir dizi firûze çini sıralanmıştır.

Vaktiyle avlu içerisinde bulunan hazîre, medrese odaları ve Müşir Hacı Hasan Paşa'nın yaptırdığı belirtilen kütüphane günümüze ulaşmamıştır. Avlu kapılarına yakın konumda 1910'da yapılan barok tepelikli üç çeşme vardır. Avlunun güneybatı yönünde dört musallâ taşı mevcuttur, bunlardan iki tanesinin üzerinde kitâbe yer alır. Avlunun ortasındaki şadırvan sekiz adet ahşap sütunun taşıdığı içten kubbeli, dıştan basık külâhlı bir üst örtüye ve dalgali geniş bir saçağa sahiptir. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Sıklık deresi denilen mevkiden bu şadırvana su getirildiği bilinmektedir. Şadırvanın on dört köşeli mermer teknesinin güney yönünde Hacı Abdurrahman adı ve 1176 (1762-63) tarihi yazılıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara, ts., s. 214; Cumhuriyetin 50. Yılında Çorum, 1973 İl Yıllığı (haz. Ziya Çoker v.dğr.), Çorum, ts., s. 126-127; Çorum İl Yıllığı 2003, Çorum 2004, s. 215-216; Abdülkadir Dündar, Çorum Cami ve Mescitleri, Ankara 2004, s. 84-101; Ali İlica, Belgelerle Çorum Ulu Camii ve Vakıfları, Ankara 2006, s. 37-75; İrfan Yiğit, 1897'den 1979'a Çorum: Geçmiş Za-

man Halleri, Çorum 2008, s. 55-59; Ömer İskender Tuluk - Servet Keleş, "Osmanlı'nın 'Yerel'i: Çorum Yöresinde Benzer Tipoloji Gösteren Üç Camii", Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu: 23-25 Kasım 2007 (haz. Mehmet Mahfuz Söylemez v.dğr.), Çorum 2008, II, 603-613; Sevim Uluç, Çorum Tarihi-Çorum ve Çevresi, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 65; Halûk Karamağaralı, "Çorum Ulu Camii'ndeki Minber", STY, I (1965), s. 120-141.

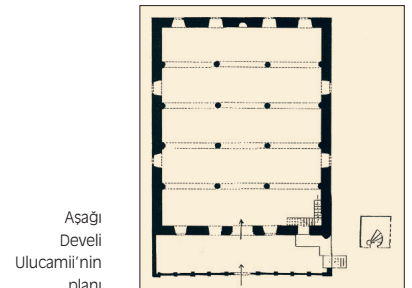
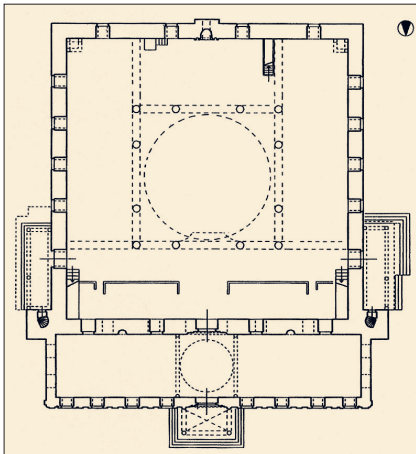

TUĞBA ERZİNCAN

Develi Ulu Camii (Aşağı). Câmî-i Kebîr adıyla tanınmaktadır. Kapısı üzerinde 1143 (1730) yılında Bâî Ali tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. 1183 (1769), 1260 (1844) ve 1318 (1900) yıllarında onarım gören caminin minaresi kaidesindeki kitâbeye göre 1287 (1870) tarihlidir. Yapı kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Altı taş sütuna oturan yuvarlak kemerli, açıklıklı son cemaat yerinin üstü içten ahşap kirişli, dıştan kiremit kaplı kırma çatılıdır. Kuzeybatıda kare kaide üzerinde silindirik gövdeli tek şerefeli minarede şerefe altı oval silmelidir. Koni biçimindeki taş külâh altında gırland motifleri işlenmiştir. Kaidede yer alan sülüs hatlı on iki satırlık kitâbe Devellili saz şairi Seyrânî'ye aittir.

Son cemaat yerinden yuvarlak kemerli, ahşap kanatlı kapıdan harime geçilir. Kapının iki yanında yuvarlak kemerli ikişer pencere vardır. Ayrıca doğuda ve ba-

Çorum Ulu Camii'nin planı

Aşağı Develi Ulu Camii'nin planı